

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Bakalářská diplomová práce

Olomouc 2023

Antonín Polášek

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

Problematika náboženství v díle českého filozofa Jana Sokola

Bakalářská diplomová práce

Studijní program: Religionistika/Filozofie

Autor: Antonín Polásek

Vedoucí práce: doc. Mgr. Tomáš Bubík, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma Problematika náboženství v díle českého filozofa Jana Sokola vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne.

Podpis.....

Děkuji doc. Mgr. Tomáši Bubíkovi, Ph.D. především za mimořádnou trpělivost a vstřícnost, kterou ke mně měl a má.

Anotace

Jméno a příjmení:	Antonín Polášek
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Studijní program:	Religionistika/Filozofie
Studijní program obhajoby práce:	Religionistika
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Tomáš Bubík, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Problematika náboženství v díle českého filozofa Jana Sokola
Anotace práce:	Tato práce se věnuje filozofii náboženství Jana Sokola, především jeho myšlenkám a postojům k lidskému životu z nejrůznějších perspektiv a problematice křesťanství. Cílem této práce je holisticky pojednat o tématech, které Jan Sokol spojuje s náboženstvím a které mají vliv na člověka a jeho existenci.
Klíčová slova:	Jan Sokol, náboženství, filozofie, fenomenologie, vděčnost, dluh života, zázrak, křesťanství
Title of Thesis:	The issue of religion in the work of the Czech philosopher Jan Sokol
Annotation:	This work is devoted to Jan Sokol's philosophy of religion, especially his thoughts and attitudes towards human life from various perspectives and the issue of Christianity. This work is a holistic discussion of topics that Jan Sokol associates with religion and that influence man and his existence.
Keywords:	Jan Sokol, religion, philosophy, phenomenology, gratitude, debt of life, miracle, Christianity
Názvy příloh vázaných v práci:	
Počet literatury a zdrojů:	23

Obsah

Úvod.....	8
1 Sokolovský dluh člověka a náboženství	10
2 Filozofie náboženství Jana Sokola	12
2.1 Co je to náboženství?	12
2.2 Jaké je místo člověka na zemi?	15
2.2.1 Evoluce, svět a smysl	18
2.3 Náboženství, kultura a civilizace v publikaci Malá filosofie člověka	20
2.4 Jak náboženství zkoumat? Vědecké paradigma a Sokolovo tíhnutí k fenomenologickému myšlení.	24
2.5 Antropologické postřehy	24
2.5.1 Jednota a rozmanitost	26
2.6 Tolerance, pluralismus a kritika ideologických režimů	27
3 Jan Sokol a křesťanství.....	30
3.1 Biblický výklad lidské existence	32
3.2 Výzva evangelia	33
3.3 Koncept víry	34
3.3.1 Vyznání víry	35

3.3.2	Víra v Boha	36
3.3.3	Ateismus	38
4	Problematika zázraků	40
	Závěr.....	43
	Použité zdroje.....	45

Úvod

Problematika náboženství ve filozofické diskusi byla vždy velmi kontroverzním a důležitým tématem. Lze tvrdit, že stanoviska významných filozofů v náboženské otázce, nebyla nikdy neutrální či smířlivé povahy. V opozici k apologetickým a náboženským pozicím stála pádná a originální filozofická argumentace, která představovala výzvu pro náboženskou, a především pak pro křesťanskou kulturu. Český filozof druhé poloviny 20. století Jan Sokol se ve svém bohatém díle věnoval náboženským otázkám a v této práci bude prezentováno a analyzováno jeho myšlení a stanoviska v rámci problematiky náboženství.

Cílem této práce je usoustavnit a zhodnotit dílo Jana Sokola, analyzovat jeho filozofii náboženství a prezentovat jeho křesťanskou perspektivu v moderním světě. Zároveň by tato práce mohla sloužit i jako určitý úvod do této problematiky, protože se jedná o komplexní předmět zájmu, který by zasloužil další pozornost, rozšíření a práci, např. z řad studentů.

Práce bude obsahovat pojednání o člověku a jeho vztahu k náboženství, seznámíme se také s postavením náboženství v rámci společnosti, budeme se snažit poukázat na Sokolovu kritiku ideologií, zmíníme problematiku ateismu a dotkneme se i netradičního tématu zázraků. Nevyhnuli jsme se však ani tradičním či konzervativnějším tématům křesťanské víry, jelikož Sokol má za to, že některé věci jsou tak konzervativní, jak konzervativní je příroda. Zároveň bychom rádi předesílali, že budeme rozlišovat psaní slova „bůh“ podle kontextu, zda se jedná o filozoficko-metodologický pojem, či jeho křesťanské pojetí s velkým písmenem.

Budeme-li chtít na úvod uvést něco, co jednoduchým způsobem vystihuje Jana Sokola nejen jako brilantního myslitele, filozofa s velmi širokým rozhledem a patrně i schopností se odborně vyjádřit k problematice

rozličných oborů, bude to právě slovní spojení a současně i název jedné z jeho publikací, tedy dluh života.

1 Sokolovský dluh člověka a náboženství

Sokolův přítel, filozof Zdeněk Pinc, v článku s názvem *Stvoření chápat jako dar (aneb Z vědomí dluhu plynoucí vděčnost)* humorným, veselým a lehce osobním způsobem vystihuje, co po „Sokolovsku“ není a je zásadní pojem Sokolova myšlení – dluh života – „Pan Maresku z Jirotkovy humoristické knížky *Muž se psem* byl přesvědčen, že dluhy drží člověka při životě. Tuto tézi dokládal příkladem svého otce, který byl po celý svůj život dlužen každému, na koho se podíval. Když se s ním jednoho dne při opravě střechy utrhla okapová roura a on na ní zůstal bezmocně viset, sousedi se sbíhali ze široka daleka, aby jej zachránili v bláhové představě, že tím posilují naději na splacení dluhů.“¹ a dodává: „Jan Sokol rozhodně není ani tlustý, natož aby byl podvodník. Neschopnost podvádět či jen švindlovat je pro Sokola příslovečná. Je poctivý až dojemně, dokonce dává k lepšímu příhody, kdy jeho poctivosti jiní využili či zneužili.“²

Podobně jako ve výše zmíněné anekdotě i Sokola drží při životě „dluhy“ a vkládá do nich nový význam. Našimi slovy řečeno, jsou to dluhy hlubší, závažnější a jemnější, jsou to „dluhy života“. Pinc o těchto „sokolovských dluzích“ mluví jako o smysluplném uznání toho, co jsme dostali do vínku, bez přičinění člověka, jako dar. „Dluh života je možná také nejdůležitější a charakteristický pojem pro Sokolovo myšlení.“³

V Sokolově myšlení lze interpretovat dluh života jako vědomé uznání darů, které jsme obdrželi bez našeho přičinění. Tyto dary zahrnují aspekty života, které jsou přítomny již od našeho narození, jako jsou naše tělesné schopnosti, intelektuální kapacity a kulturní dědictví. Pro Sokola je toto uznání dluhu života zároveň základem vděčnosti, závislosti a naděje, které

¹ Vhled. Z. *Stvoření chápat jako dar. Aneb Z vědomí dluhu plynoucí vděčnost*. 2016.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

jsou pro něj esenciální pro pochopení lidské zkušenosti a náboženského myšlení. Sokolův koncept „dluhu života“ tedy představuje přístup k filozofickým a etickým otázkám, který odráží jeho důraz na propojení smyslu pro náboženství a života člověka.

2 Filozofie náboženství Jana Sokola

2.1 Co je to náboženství?

První otázku, po obecnějším výměru náboženství, kterou jsme si zde položili, se může jevit v rámci religionistického diskurzu jako již konzervativní, či dokonce otřelá a probádaná. Nicméně naší snahou je pojednat o náboženství ze Sokolovy perspektivy uceleně, srozumitelně a možná také způsobem, který by byl užitečný i pro lidi, kteří se v této oblasti zájmu odborně nepohybují, a proto jsme začali zde.

V českém kontextu měl nezanedbatelný vliv na pojetí náboženství Jan Heller. Jeho kniha *Nástin religionistiky* se dlouhou dobu považovala za jednu ze základních učebnic oboru. Heller představil vlastní definici náboženství, tzv. responzivní hypotézu. Z jeho perspektivy je náboženství lidskou snahou najít smysl, který je člověku vnucen vědomím své konečnosti.⁴

Sokolovo pojetí náboženství se od Hellera odlišuje v důrazech a perspektivě. Oba sdílejí předpoklad křehkosti lidského života a existence, avšak Sokol chápe zdroj náboženství pozitivně, jako prakticky orientovaný údiv nad skutečností, že člověk vůbec existuje a jsou mu dány dary, o které se nezasloužil.

V hledání Sokolových perspektiv v této otázce se ohlašuje Sokolův fenomenologický cit a jeho snaha zachytit náboženský jev v jeho celistvosti a obecnosti. Je potřeba také říct, že Sokol byl hlubokým člověkem s upřímným a autentickým smyslem pro náboženství.

Je-li pro Edmunda Husserla, zakladatele fenomenologie, zjišťování pravdy umenšováním vzdálenosti mezi poznáváním a poznávaným⁵, jen

⁴ Heller, Jan; Mrázek Milan. *Nástin religionistiky*. (Praha: Kalich, 2004).

⁵ Husserl, Edmund. *Karteziánské meditace*. (Praha: Svoboda, 1968).

s velkými obtížemi shledáme jiného člověka, než je právě filozof Jan Sokol, který by pojednával o závažných existenciálních otázkách bližším způsobem. A vyvstává-li pro Martina Heideggera autenticita člověka⁶ v krajních životních situacích, tak Sokolova poctivost, jak poznamenal Pinc, jistě nebyla momentálním stavem.

V první řadě Sokol v otázce po základu náboženství odmítal výměry redukované na poznání, teorie, či výklad světa. Odmítal také výstavbu odpovědi opřenu o aspekt původu náboženství (např. strach jako zdroj a původce náboženství). Teorie, které pracují s funkcí náboženství, jež můžeme najít např. v sociologickém paradigmatu, jsou také pro Sokola neuspokojivé.⁷ Uvedme např. Emila Durkheima, který zásadní význam náboženství připisoval jeho funkci držet společnost pohromadě nebo Feuerbachovo promítnutí ideálních kvalit člověka na nebesa. Nelze ovšem tvrdit, že by se vůči nejrůznějším teoriím náboženství, které nabídly významné osobnosti dějin myšlení, Sokol stavěl kriticky. Naopak usiluje jaksí obecně, bez redukce či preference dílčích aspektů v duchu Husserlovského požadavku na všeobecnou fenomenologickou metodu, tento jev reflektovat v plnosti.

Sokol se pokoušel najít základní a společnou vrstvu náboženství. Z jeho perspektivy náboženství samo cosi závažného vyjadřuje a projevuje. Rozhodující není ani adresát náboženství, protože je to výsledek názoru, přesvědčení a teorie.⁸ Trefně vypovídal, že Bible není učebnice přírodopisu, či jakéhokoliv jiného předmětu.⁹

Pro lepší porozumění a práci s pojmem náboženství si vymezíme základní teze a jejich moderní alternativy, týkající se právě tohoto jevu, které

⁶ Heidegger, Martin. *Bytí a čas*. (Praha: Oikymen: 2002).

⁷ Sokol, Jan. *Člověk a náboženství*. (Praha: Porál, 2004), s. 67–76.

⁸ Tamtéž, s. 67.

⁹ Sokol, Jan. *Čtení z bible*. (Praha: Česká biblická společnost, 2014), s. 6–7.

Sokol prezentuje v již starší, jednoduše napsané a téměř až školské publikaci s názvem *Člověk a náboženství*.

Zde uvádí, že v náboženství nejde pouze o poznání, nýbrž o vedení života a dobré jednání. Náboženství je společenský jev. Náboženství zahrnuje účastníky přítomné, minulé, ale především také směřuje dopředu v naději. V rámci náboženství máme odpovědnost za svět jako stvoření.¹⁰

Můžeme si povšimnout, že Sokolův rozhled či jeho vlastní tíhnutí má na zřeteli kolektiv a lidstvo jako celek namísto přílišného individuálního vědomí, neboť jak pobízí ústy klasika Aristotela: „Kdo však nemůže žít ve společenství nebo je ve své soběstačnosti nepotřebuje, není částí obce, ale je buďto divoké zvíře anebo bůh.“¹¹

Vraťme se však k Sokolovu základnímu vymezení náboženství, tak jak jsme již předestřeli. Podle Sokola se náboženství v moderní době interpretuje jako „světový“ názor či teoretický výklad světa. Dochází k přílišné privatizaci tohoto jevu a důrazu na individuální prožívání a spásu.¹² Lze tvrdit, že se vůči takové perspektivě Sokol nepřímo vymezuje, protože jeho myšlení a stanoviska jsou prodchnuty neustálým zřetelem na kolektivní vědomí, nicméně přesunem náboženství ze světa vnějšího do vnitřní sféry může dojít i k větší svobodě, vřelosti a pravdivosti náboženského života.¹³

Na závěr je nutné podotknout, že mnozí lidé vnímají náboženství jako filozofii, což není korektní. Náboženství a filozofie se sice zabývají podobnými otázkami, jako jsou smysl života, etika a povaha reality, ale mají různé základy a přístupy k řešení těchto otázek. Na vztah náboženství a filozofie má Sokol poměrně kategorický názor: „Filozofie není náboženství, nýbrž pokus vyznat

¹⁰ Sokol, Jan. *Moc, peníze a právo*. (Praha: Vyšehrad, 2015), s. 10.

¹¹ Tamtéž, s. 10.

¹² Sokol, Jan. *Člověk a náboženství*. (Praha: Portál, 2004), s. 11.

¹³ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 253.

se ve světě vlastními silami. Je důležité, když si lidé nevědí rady – a než přijdou na to, že se vlastními silami nenarodili a že se tedy mají napřed naučit děkovat“.¹⁴

2.2 Jaké je místo člověka na zemi?

Domníváme se, že pro Sokola je důležitá „vnější“ stránka náboženství, tedy jeho role v rámci lidského společenství. Současně je v jeho myšlení také kladena důležitost na působení člověka ve světě jako takovém, protože je to jakýsi „substrát“ pro společnou lidskou zkušenost. A tak můžeme uvést pobídku českého filozofa, Sokolova současníka, Ladislava Hejdánka, která zní: „Vždyť evangelium je zvěstí o veliké boží lásce ke světu. Ježíš přišel na svět jako do svého vlastního. Jak by mohli jeho následovníci ze světa utíkat? Jak by mohli rezignovat, opustit Ježíšův program a stáhnout se do svatyní k náboženským úkonům?“¹⁵ Orientace na dění ve světě je společná oběma filozofům, ale na rozdíl od Sokola přichází Hejdánek s kontroverzní filozofií, která předpokládá gradaci křesťanského nadějného směřování dopředu v sekulárním opuštění metafyzického a předmětného aparátu, včetně zanechání užívání pojmu „Bůh“ a „život bez Boha před Bohem.“¹⁶ Sokol progresivní směřování neodmítá a jemným způsobem, jemu vlastním, harmonizuje s křesťanstvím. Pozoruhodné je, že Hejdánek oporu v kritice předmětného myšlení nachází v Pierru Teilhardu de Chardinim, když uvádí jeho stanovisko o neslučitelnosti pokroku s přílišným důrazem na reflexi, vědomí a vědění.¹⁷ Pro Sokola byl tento vědec, teolog a jezuita zásadní inspirací. Jan Sokol se k Teilhardovi ve svých dílech rád hlásí a v jeho duchu staví poznání přírody vedle náboženského světonázoru. Hejdánek vznáší

¹⁴ Hanyš, Milan. *Náboženství, etika a život: nástin filosofie Jana Sokola*. 2021.

¹⁵ Hejdánek, Ladislav. *Filosofie a víra*. (Praha: Oikoymenh, 1999), s. 29.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž, s. 77.

přísný požadavek na překročení a překonání minulosti, důraz na lidské úsilí, chuť k životu a moderní svět bez zabarvení mytickým a metafyzickým způsobem myšlení.¹⁸ V této myšlence lze nalézt určité paralely s Nietzscheho zápasem o nadčlověka.¹⁹

V rozsahu pojmu náboženství Sokol uvádí směřování do budoucnosti v naději. Ačkoliv je pro Hejdánkovu filozofii samotný pojem náboženství příliš metafyzicky zatížen a tvrdí, že „křesťanství je jediné náboženství, které je schopno ze svých vlastních motivů zrušit svou náboženskost“²⁰, můžeme tvrdit, že oba myslitelé vidí exkluzivitu křesťanství ve směřování dopředu, neodmítání světa a činorodou práci v něm. Domníváme se, že zatímco pro Hejdánka existuje jedna přímá progresivní linie, u Sokola je možné interpretovat, že se vědecké poznání může rozvíjet vedle náboženského světonázoru, bez přílišných tendencí k asimilaci těchto dvou předmětů.

Jiným prostým argumentem pro Sokolovo aktivní zapojení do světa je jistě jeho vlastní pracovitý a plodný životní styl. Zůstaneme však u filozofického kontextu – Sokol byl inspirován a ovlivněn fenomenologií. Ve fenomenologickém zásobníku pojmů, nebo spíše metodologických nástrojů, najdeme výraz „epoché“. Jedná se o první krok fenomenologické redukce. Mluvíme zde o předběžném vyřazení nekritických a naivních předpokladů. Současně je to obecná perspektiva, odklon od zaujetí postoje k existenci a následném dobrání se nepochybné evidence. Nejedná se však o postup spekulativní či metafyzický, nýbrž snahou je dobrat se v přísném smyslu k fenoménům a všeobecnému poznání s vidinou či ambicí fenomenologie jako vědy. Podobnou metodologickou pochybnost můžeme shledat např. u Descarta. A ještě hlouběji v dějinách myšlení u Blaiseho Pascala, a to

¹⁸ Hejdánek, Ladislav. *Filosofie a víra*. (Praha: Oikoymenh, 1999), s. 77.

¹⁹ Coreth, Emerich, Peter Ehlen a Josef Schmidt. *Filosofie 19. století*. Přeložil David MIK. (Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003)

²⁰ Hejdánek, Ladislav. *Filosofie a víra*. (Praha: Oikoymenh, 1999), s. 28.

způsobem daleko radikálnějším, a ne pouze metodologickým, vůči kterému se již Sokol v určitém smyslu vymezuje.

Pascalovým východiskem je hluboká existenciální pochybnost, askeze, víra, cit a iracionální prvky, které nachází své kořeny ve středověké mystice. Z perspektivy Sokola však člověk v náboženství nachází výrazy vděčnosti a obavy o život. Z tohoto důvodu se právě Sokolovy výhledy jeví jako neslučitelné s přílišným mystickým ukotvením náboženského světónázoru a potlačováním existence.

Na příkladu Pascalových myšlenek Sokol tvrdí, že se křesťanství v průběhu dějin vyprázdnilo. Soustředilo se na témata, jako je vykoupení Ježíše Krista, které pochopilo pouze jako naději posmrtného života, a vytlačilo širší náboženská témata jako je např. téma stvoření. To je důvod, proč jsme se pokusili předložit širší představu náboženství, které není jen světový názor nebo soubor přesvědčení, nýbrž postoj vědomí darované existence.²¹

Pro interpreta může být hodná zamyšlení i otázka intenzity hloubky Sokolovy obavy o život ve srovnání s Heideggerovým člověkem, kterému jde o svoje bytí, a který o něj má starost.²² Domníváme se, že vzhledem k náboženskému kontextu Sokolova konceptu bude jeho výpověď závažnější. Argumentem může být i toto Sokolovo stanovisko:

„Náboženský údiv je ovšem daleko konkrétnější: nejde o nějaké bytí vůbec, ale o můj a náš život, štěstí, lásku a děti – o věci, které se nás bytostně týkají a na nichž každému z nás záleží.“²³ Náboženský člověk tak podle Sokola jde o krok dál před teorií a rozumem, cítí se vděčný a dlužný.²⁴

Souhrnně, v oblasti filozofické reflexe se Jan Sokol snažil o konkrétní aplikaci idejí v každodenním životě člověka. Koneckonců, bytí, nebo užijeme-

²¹ Sokol, Jan. Člověk a náboženství. (Praha: Portál, 2004), s 227.

²² Heidegger, Martin. Bytí a čas. Přeložil Ivan Chvatík. (Praha: Oikoymenh, 2018)

²³ Sokol, Jan. Člověk a náboženství. (Praha: Portál, 2004), s 73.

²⁴ Tamtéž, s. 73.

li pojmosloví Heideggerovo, pobytí člověka, by bez světa bylo možné jen obtížně a svět bez člověka taktéž.²⁵ A jak je to s přínosem Husserlovy fenomenologie? Sokol uvádí stanovisko, že Husserlův pokus ustavit filozofii jako vědu o fenoménech přinesl obohacení poznání o člověku a jeho vztahu ke světu, avšak jeho původní záměr se nevydařil, protože vědy žádnou zakládající fenomenologii nepotřebovaly.²⁶ Opačnou strategii podle Sokola zvolil Heidegger, protože odmítl rozvíjet filozofii jako jednu z věd, byť zakládající, a obrátil pozornost k otázce po bytí, která je mimo diskurz každého jednotlivého vědění o něčem, tedy i mimo obzor vědeckého paradigmatu. „V polemickém postoji vůči tomuto vědění postavil ovšem svoji filozofii zcela na základě vnitřní zkušenosti člověka, jež se pak jemu samému i jeho následovníkům ukázala jako nedostatečná.“²⁷ K pozdějšímu „básnickému“ Heideggerovi se vyjadřuje následovně: „Básnická řeč je z povahy věci kategorická a nepřipouští argument či diskusi, a připouští tedy jen různé interpretace.“²⁸

2.2.1 Evoluce, svět a smysl

Sokol se považoval za následovatele koncepce Teilharda de Chardin, kterou převzal a dále rozvíjel. Tato koncepce charakteristicky nezakládá na zásadním rozdílu mezi člověkem a ostatními živočichy, naopak zdůrazňuje kontinuitu a příbuznost, jež přetrvává i v současnosti. Sokol ve své kapitole *Evoluce a pokrok* z knihy *Dluh života* poukazuje na to, že historie se navazuje na prehistorii, zoologii, biologii, chemii a kosmologii. Psychologie a sociologie se obracejí k etologii, antropologie k sociobiologii a tak dále, ale stejně tak lze tyto vztahy chápat i v opačném směru.²⁹

²⁵ Heidegger, Martin. *Bytí a čas*. Přeložil Ivan Chvatík. (Praha: Oikoymenth, 2018)

²⁶ Sokol, Jan. *Moc, peníze a právo*. (Praha: Vyšehrad, 2015), s. 11.

²⁷ Tamtéž, s. 13.

²⁸ Tamtéž, s. 13.

²⁹ Sokol, J. *Dluh života*. (Praha: FHS UK, 2016), s. 504.

Tyto aspekty byly v pražské filozofii, včetně děl Jana Patočky a heideggerovské orientace, často opomíjeny. Přestože Sokol zkoumal život v jeho různých podobách a z různých perspektiv, jeho dílo neposkytuje systematický pohled na život v nejširších souvislostech, které zahrnují i metafyziku, kosmologii a náboženství.

Celý vesmír a svět, jak jej chápe Sokol, je procesem, který se obvykle vyvíjí směrem ke složitějším formám. Filozofické zamyšlení nad vědeckými poznatky o živé a neživé přírodě podle Sokola podporují stanovisko o určité hlubší jednotě veškerého bytí, jednotě, kterou člověk může spatřit a za níž nese odpovědnost jako bytost obdařená větší svobodou a schopností reflexe.

Člověk, jako „nejvyšší vyjádření toho, co je podstatou celého vesmíru“, má přímou „evoluční odpovědnost“, která se týká celkového rozvoje světa jako bohatství a rozmanitosti, osvětlení pravdou a prohloubení láskou – zkrátka celkové péče a starosti o bohatství a krásu toho, co jsme převzali.³⁰ Tento výklad motivu života a celku bytí by mohl svádět k tomu, že by se mu rozumělo jaksi panteisticky, nicméně Sokol panteistou rozhodně nebyl.

Navzdory úžasu nad krásou světa a života u něj nenajdeme stopy sakralizace přírody nebo světa. Evoluce podle něj není procházkou růžovým sadem. Existují zde konflikty, soutěže a vedle úspěchů také neúspěchy.³¹ Svět je sice Božím stvořením, ale vyvíjí se nezávisle, a ne všechno se v něm podaří. Bůh dal světu svobodu a kreativitu, nejen člověku, ale v konečném důsledku a v určité zárodečné formě i veškerému živému,³² neboť chování živých organismů nelze vysvětlit pouze mechanickou kauzalitou. Všechno živé má nějaký cíl, který přesahuje mechanické vysvětlení. Právě v tomto spojení mechanických kauzalit a stanovených cílů spočívá podle Sokola drama evoluce a možnost svobody.

³⁰ Sokol, Jan. *Dluh života*. 2016: s. 508.

³¹ Sokol, J. *Člověk a náboženství*. (Praha: Portál, 2004), s. 507.

³² Sokol, J. *Dluh života*. (Praha: FHS UK, 2016), s. 606.

2.3 Náboženství, kultura a civilizace v publikaci *Malá filosofie člověka*

V publikaci *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů* Sokol školsky rozděluje a uvádí tři vrstvy života, které jsou provázané: Vrstva běžného provozu (vrstva civilizace), vrstva tvořivého přístupu k životu (kultura) a vrstva hlubokých zdrojů lidského snažení a směřování (náboženství). Podstatou první vrstvy, tedy vrstvy civilizace, je konzumní zacházení s věcmi a charakterizuje ji, anekdoticky řečeno, jako návod k použití věcí. Člověk, který se pohybuje v této vrstvě, může dokonce i participovat na komunistické ideologii, protože to vidí u ostatních.³³

Pro Sokola tato vrstva rozhodně není konečným článkem lidského úsilí a potenciálu a spíše se k ní staví kriticky. Interpret zde může spatřovat inspiraci, či polemiku s filozofickou antropologií, jejíž paradigma na vývoj člověka bylo ovlivněno evoluční teorií. Filozofové tohoto směru hledali takové antropium, které je příčinou lidského povznesení nad přírodní určenost a umožnění kultury. Hlavními představiteli filozofické antropologie jsou M. Scheller, H. Plessner a A. Gehlen. A je to právě Gehlen, pro kterého je schopnost člověka zacházet s technikou a nástroji, finalizovat se v technice a překonávat přirozenou, nedostatečnou biologickou výbavu člověka zásadní charakteristikou lidské bytosti. Avšak zároveň varuje před nebezpečím odcizení člověka a přílišnému zmechanizování lidského života v důsledku techniky.³⁴ Sokol patrně nespatřuje esenci člověka v technice a civilizaci, ale s Gehlenovým tvrzením o možných negativních důsledcích a aspektech techniky by jistě souhlasil. Shrneme-li to takto v rámci této vrstvy, Sokol poukazuje na mylné domněnky a přesvědčení, že civilizační stádium vývoje lidské společnosti je vrcholem této progresse a hegelovsky představuje syntézu

³³ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 250.

³⁴ Gehlen, Arnold. *Duch ve světě techniky*. Přeložil M. ŽILINA (Praha: Svoboda, 1972.)

předchozích stádií kultury a náboženství.³⁵ Zároveň se také vymezuje vůči Hegelovi, pro kterého představuje dějinný pokrok či vývoj nutné dospění ke svobodě a spáse,³⁶ zatímco z perspektivy Sokola jsou dějiny příběhem s otevřeným koncem.

Druhá vrstva života, tedy kultura, je však vědomě tvořená, individuální a vyznačuje se aktivním postojem. Pro interpreta může být pozoruhodné i toto tvrzení, které je podpořeno příkladem: „Kultura je svěřena do našich rukou, ale její motivy, cíle a podněty leží mimo ni, a nikdo jim nevládne.“³⁷ Následující situace či příklad jednoduchým a srozumitelným způsobem, který je Sokolovi vlastní a pro něj typický, uvádí pádný důvod pro aplikaci třetí, náboženské sféry života.

Sokol popisuje příklad s úspěšným hospodským, který se dal na divadlo a nikdo neví proč. Kde se vzala jeho jazyková schopnost, když navštěvoval jen místní gymnázium, jeho psychologické náhledy bez studia a jeho uměleckost bez učitele? Sokol uvádí, že takoví lidé tvrdili, že „to“ nepochází od nich samých, mluvili o múze nebo inspiraci.³⁸ V téže stati také uvádí, že se Augustin ve svých nejlepších dílech často obracel k Bohu, o kterém vypovídal, že je jeho nitru blíží než on sám.

Dovolujeme si zde, v rámci třetí Sokolovy náboženské vrstvy, doplnit její filozofické a existencialistické ovzduší o koncept a osobnost nábožensky orientovaného filozofa Sorena Kierkegaarda. Kierkegaard kladl důraz na autentické prožívání náboženství – křesťanství – a rozpracoval koncept tří stádií života, kterými jsou: 1. stádium estetické, ve kterém jednotlivec rozlišuje libost a nelibost. Pro toto stádium je typická povrchnost a požitkářství. Následuje 2. etické stádium, které rozlišuje mezi morálním dobrem a zlem.

³⁵ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filozofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 251.

³⁶ Coreth, Emerich, Peter Ehlen a Josef Schmidt. *Filosofie 19. století*. Přeložil David Mik. (Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003), s. 93.

³⁷ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filozofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 252.

³⁸ Tamtéž, s. 252.

Posledním, třetím stádiem života a konstituce člověka je náboženské stádium, které nelze rozumově plně uchopit a vyžaduje víru v Boží vtělení Ježíše, tzv. „skok do víry“.³⁹ V Sokolových vrstvách lidského života je možné vypořádat nebo interpretovat jistou obeznámenost či, opatrně řečeno, analogii s Kierkegaardovými stádii. Koncepce stádia požitkářství pak může připomenout konzumní společnost, s její potřebou návodu k použití věcí, který neznalý člověk potřebuje. Sokol se o této vrstvě jadrně vyjadřuje jako o „obstarávání žvástu“. Etické stádium rozhodujícího se člověka můžeme spatřit v Sokolově vědomě tvořené kultuře. Nad to vše náleží svrchovaný náboženský rozměr člověka, který nacházíme u obou filozofů.

Přidržíme se však verifikovatelných věcí a vnějších věcí. Pro Sokola nelze popřít, že všechna typická kulturní odvětví začínají v oblasti náboženství. Ať už je to stavitelství, divadlo, tanec, poezie, věda a další. Náboženství v minulosti tvořilo souvislou vrstvu v životě lidských společenství a vytvářelo jejich identitu. Teprve křesťanství připravilo podmínky, aby se společnost a stát mohly od náboženství oddělit. Prosadilo představu samostatného jedince, individua, které má svědomí a odpovědnost. „Teprve v takové společnosti se těžiště náboženství přesouvá do intimní oblasti a stává se jedinečným osobním vztahem. Oč v tomto vztahu jde? Vystává-li filozofie z úžasu nad skutečností, nad nesamozřejmostí života i světa, dělá náboženský člověk ještě o krok víc: chápe svět i život jako dar a chce dát najevo, že je za to vděčný.“⁴⁰

Přestože se náboženství v moderní době stává vnitřní věcí svobodnou (pro tento jev se užívá termín privatizace religiozity), nemůže se náboženství stát čistě soukromým: jde v něm právě o to, co je všem společné. V tom je i nebezpečí zneužití, které má dvě podoby: Tradiční pokušení moci, kdy

³⁹ Coreth, Emerich, Peter Ehlen a Josef Schmidt. *Filosofie 19. století*. Přeložil David Mik. (Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003), s. 116.

⁴⁰ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007)

náboženství nechce sloužit, nýbrž panovat a donucovat. Stává-li se nástrojem státu, mluvíme o fundamentalismu. Druhé nebezpečí představují divoké, nekultivované formy náboženství, např. různé sekty.⁴¹ Uvádí-li Sokol možná úskalí, které náboženský jev ve společnosti může představovat, je na místě abychom zmínili i stanoviska Ladislava Hejdánka v této problematice.

Ten uvádí, že náboženství vznikají z napětí mezi nedokonalým stavem a ideálem božské reality. Toto napětí představuje riziko, že náboženství mohou obě tyto stránky oddělit a stát se konzervativní silou, jež odvádí pozornost věřících od skutečných problémů tím, že jim představuje iluzorní obraz světla a dokonalosti.⁴² Musíme však doplnit, že pro Sokola náboženství v žádném jeho aspektu není pouze „metačem bídy“.

Přesto se bez náboženství, jakožto výrazu nepodmíněného společenství lidí před tím Jiným, jemuž jsme za vše vděční, žádná společnost neobejde. Jen náboženství může zakládat nepodmíněné vztahy, které nepřináší žádné bezprostřední výhody, a vydrží i v obtížných podmínkách. Vztahy základní důvěry, schopnost litovat, nést odpovědnost, odpouštět a pomáhat. Ve chvílích krizí a ohrožení může společnost zachránit i to, že v ní takové vztahy najdou. Naopak ve společnostech v dlouhodobém míru a blahobytu může náboženství bránit pocitu nudy a zbytečnosti. Otevírá oči pro nouzi jiných, krásu statečnosti, čistoty, skromnosti, nesobeckého jednání a dává poslední smysl lidské svobodě.⁴³

Lze tvrdit, že důrazem na tento funkční a společenský aspekt náboženství a kladné hodnocení užitečnosti náboženství pro lidi, se Sokol vymezuje vůči marxisticky laděným stanoviskům v otázce funkce náboženství pro společnost, které v náboženství typicky viděly zdroj iluzorní útěchy „vykořisťované“ sociální třídy a překážku v pokroku, zlepšení stavu

⁴¹ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007)

⁴² Hejdánek, Ladislav. *Filosofie a víra*. (Praha: Oikoymenh, 1999), s. 27.

⁴³ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 254.

společnosti a emancipaci člověka, které nejvíce brání právě náboženská víra v boha.⁴⁴

2.4 Jak náboženství zkoumat? Vědecké paradigma a Sokolovo tíhnutí k fenomenologickému myšlení.

Předtím, než práce pojedná o konkrétních stanoviscích, stručně zmíníme paradigma, z něhož náboženský jev můžeme uchopit. Mezi základní pilíře vědeckého přístupu ke skutečnosti náleží objektivita, vymezení oblasti bádání, shromáždění potřebného materiálu, kritika, uspořádání a srovnání. Společenské vědy se tak přibližují vědám o hmotné přírodě. Sokol však zdůrazňuje důležitost zbavení se předsudků o náboženství, a to obecně a ve fenomenologickém duchu. Neusiluje o vědecký postup ve smyslu hypotézy a popisu „mrtvého předmětu“, ale o porozumění náboženskému jevu. Vznáší požadavek na zbavení přílišné redukce a objektivace. „Svůj „předmět“ musíme vidět s odstupem, neměli bychom však z jeho bohatství nic ztratit nebo ignorovat.“⁴⁵

2.5 Antropologické postřehy

Pro pochopení člověka v antropologickém smyslu je důležité postihnouti společných rysů lidí. Sokol hledal v rozmanitosti kultur a náboženských projevů něco společného: „Jen v tomto případě se dá hovořit o náboženství jako takovém“.⁴⁶

Sokol používal antropologickou argumentaci, postřehy z přírodních věd o biologické výbavě člověka a rozeznává společné rysy a tendence lidí.

⁴⁴ Coreth, Emerich, Peter Ehlen a Josef Schmidt. *Filosofie 19. století*. Přeložil David Mik. (Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003), s. 161.

⁴⁵ Sokol, Jan. *Člověk a náboženství*. (Praha: Portál, 2004), s. 22.

⁴⁶ Tamtéž, s. 28

Existují určité společné vlastnosti a rysy, které jsou inherentní pro všechny lidi. Tyto vlastnosti popisuje jako „antropologické konstanty“. Sokol odlišuje živé organismy od neživého prostředí a ukazuje, že živé organismy se od okolí oddělují a závisí na něm, rostou, rozmnožují se a odpovídají na popudy plynoucí z okolí. Mezi antropologické konstanty, které jsou pro Sokola zásadní, náleží společenský život, teritorialita, ze které se může vyvinout vlastnictví, a pojmová artikulovaná řeč. Sokol tímto způsobem ukazuje, že všechny kultury a společnosti mají společné kořeny, a že antropologické konstanty jsou klíčové pro pochopení lidského chování a společnosti jako celku.

Je obtížné postihnout veškerou rozmanitost lidí a jejich projevů, ale je důležité hledat věci společné. I přes množství vědeckých postřehů a faktů týkající se člověka, kterými Sokol disponuje, by zde interpret měl především rozumět jeho snaze o poukázání na jednotu a implicitně vyvodit i kritiku xenofobie. Přírodovědecké perspektivy mohou být pro přesvědčení náboženského charakteru kontroverzní a problematické, ale Sokolův rozhled byl široký a společně s Teilhardem se k vědeckému úsilí a poznatkům nestavěl odmítavě. „Tato situace (přírodovědecké poznání o člověku) je pro naše zkoumání rozhodně příznivá. Máme dobré důvody předpokládat, že všichni lidé jsou si do té míry podobní, že můžeme mluvit o lidstvu jako celku. A při vší rozmanitosti lidských kultur a náboženství můžeme aspoň hledat, co je spojuje.“⁴⁷ Vědomí jednoty v rozmanitosti, společné lidské zkušenosti a otevřenosti vůči novému a jinému je nezanedbatelným způsobem Sokolovým myšlením prostoupena. Sokolovo pobízení ke kolektivnímu vědomí nás přivádí k následujícímu pojednání o pestrosti lidských projevů, potřebě porozumění, ale také stinným aspektům nesvobody.

⁴⁷ Sokol, Jan. Člověk a náboženství. (Praha: Portál, 2004), s. 28.

2.5.1 Jednota a rozmanitost

Podobně jako náboženské texty i současná věda podle Sokola koresponduje s myšlenkou společného původu lidí. Avšak jak se lidé rozšířili po celém světě, přizpůsobili se různým podmínkám a stávali se odlišnějšími. Tato rozmanitost nebyla problémem, dokud byla populace řídká a setkání s jinými kulturami vzácné. Avšak s narůstajícím počtem lidí a jejich migrací docházelo k setkávání rozdílných skupin.

Ve starověku se první velké civilizace potýkaly s otázkou, jak vládnout lidem, kteří hovoří různými jazyky. Řešením bylo sjednocení lidí, aby mohli komunikovat a vyřešit konflikty bez násilí. Stejně tak křesťanská církev čelila jazykovým rozdílům a problémům jednoty, jak se šířila po celé Římské říši. Obchodníci a vzdělanci překonávali jazykové bariéry učením se společné řečtiny (koiné). Církev uznala tři biblické jazyky: hebrejštinu, řečtinu a latinu, ale usilovala o zachování jednoty ve víře.^{48 49}

Sokol uvádí často mylné chápání jednoty, jako uniformity, kde všichni lidé mluví, myslí a jednají stejně a dodává, že taková uniformita je omezující a neodráží skutečnou různorodost života. Zároveň uvádí, že opravdová jednota spočívá v schopnosti odlišných lidí spolupracovat a sdílet společné cíle, aniž by ztráceli svoji individualitu. Svobodné společnosti jsou totiž bohaté právě díky této rozmanitosti, která umožňuje lidem realizovat své schopnosti a ambice.⁵⁰

Tento pohled odráží koncept svobody a autonomie jedince, kde každý člověk může rozvíjet své schopnosti a ambice v rámci společnosti, která respektuje různorodost a podporuje spolupráci. Sokol tak ukazuje, že skutečná jednota spočívá v nalezení rovnováhy mezi individualitou a společenským soužitím, což vede k bohatší a svobodnější společnosti

⁴⁸ Sokol. Jan. *Filosofická antropologie*. (Praha: Portál, 2002).

⁴⁹ Proglas. *Komentář Jana Sokola: O jednotě a rozmanitosti*. 2019.

⁵⁰ Tamtéž.

2.6 Tolerance, pluralismus a kritika ideologických režimů

Realita a atmosféra doby před rokem 1989 jistě pro intelektuála Sokolova ražení a také pro jeho křesťanské zakotvení a hodnotové postoje byla nelehká. Vůči své době se vymezoval, byl to disident a signatář Charty 77. Komunistický režim se vyznačuje mj. tlakem na stejnost názorů a životního stylu a odmítá či netoleruje ideové polohy, které agendu rozporují.

V moderní společnosti, jejíž požadavky nespočívají v přísné homogenitě lidských projevů, je nezřídka diskutovaným slovem tolerance. Globální svět přináší pluralitu přesvědčení, která se rozprostírá nad všemi oblastmi lidského života. Všichni obecně tušíme, co znamená a reprezentuje pojem tolerance.

Sokol si však všímá vágního rozumění tomuto slovu. Tolerance je pojem, který se může zdát nepřiliš jasný, je tedy důležité se zamyslet, k čemu a v jakých mezích bychom měli být tolerantní. Opravdu je vhodné tolerovat všechno? A nemůže v konečném důsledku tolerance v důležitých otázkách, například v otázkách hlubokých přesvědčení, znamenat určitou lhostejnost, vzdání se pravdy, rezignaci nebo dokonce zbabělost? Zamyšlení nad povahou tolerance nás vede k otázkám, které se týkají hranic, hodnot a závazků, které bychom měli mít vůči sobě navzájem a společnosti jako celku.

Jednoduše řečeno je tolerance ochota a schopnost snášet, co se nám nelíbí. Sokol si všímá, že obsahem tohoto slova je již jakési negativní hodnocení či záporné předporozumění. Zároveň také tolerance představuje škálu „odsud až potud a dost“. „Takže být hodně tolerantní by pak znamenalo snažit se, aby toleranční pole čili meze toho, co mi nevadí, byly hodně široké“.⁵¹ Sokol v tomto způsobu myšlení nevidí cestu a tento postoj považuje za nedostatečný. Argumentuje také tragickými událostmi židovstva v Hitlerovském Německu.

⁵¹ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 260.

Jak se ale má člověk chovat k těm, kteří jsou jiní než on? Na základě principu analogie vysvětluje Sokol nebezpečí homogenity: „Ve snaze o vypěstování odolné a výživné plodiny a nasycení lidí šlechtitelé vytvořili tu nejlepší a nejodolnější odrůdu. Ale objevil se nový a dosud neznámý škůdce, který zničil celou jednu konkrétní odrůdu, kterou všude vypěstovali. Pokud by pšenice nebyla všude stejná, škůdce by zničil jen část. Budeme-li uvažovat o lidech tak to nebude jiné. „Tam kde jsou všichni lidé příliš stejní, budou také podléhat stejným škůdcům.⁵²

Interpret může z výše zmíněné výstižné analogie poměrně intuitivním způsobem vyvodit Sokolovu kritiku ideologických režimů, vystihnout aspekty fungování takových stavů společnosti, a především může varovat před takovou náladou ve společnosti, která tyto krajní režimy může umožnit.

Přiblížit nebezpečí a důsledky přílišnému tendování k homogenní struktuře lidské společnosti může i tato citace z publikace *Malá filozofie člověka a slovník filozofických pojmů*:

„Nacistickou epidemii odnesli nejvíc Židé, ale i Romové a další. Ti jistě viděli dřív než ostatní, že je to epidemie a byli by se možná i dokázali bránit, ale bylo jich málo a ti ostatní jim nepomohli. Tu komunistickou odnesli třeba sedláci na venkově, věřící a kdo ví, kdo ještě. Proč jsou takové epidemie v moderní době možné? Protože jsou lidé příliš stejní a nechají se strhnout stejnou demagogií.⁵³“ Na základě Sokola lze poměrně intuitivně tvrdit, že lékem a prevencí není tolerance, ale pluralismus. Co pro Sokola znamená pluralismus? Je to objev, že lidé kolem nás, kteří jsou jiní a můžou být předmětem negativního chování a odtažitosti, jsou nebo můžou být v určité

⁵² Sokol, Jan. *Malá filozofie člověka a slovník filozofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 260.

⁵³ Tamtéž, s. 260.

rozhodující chvíli jedinou účinnou ochranou proti totalitě. A jak si výše zmíněné můžeme ověřit? Sokol tvrdí, že je to dialog.⁵⁴

Argumentem vycházejícím z náboženských pozic či, neformálně řečeno, Sokolovým bystrým postřehem, který také podporuje stanovisko o pozitivních důsledcích rozmanitosti ve společnosti, je i koexistence rozdílných biblických zpráv v rámci jednoho tématu. Sokol si všímá, že Bible neasimiluje a nesjednocuje zprávy, které se mohou jevit jako neslučitelné, nýbrž je ponechává vedle sebe. Podle Sokola je důležité uvědomění, že autoři těchto textů ponechali tyto zprávy vedle sebe záměrem. „Při četbě jakéhokoli starého textu by se měl člověk řídit zásadou, že ti, kdo ten text psali, rozhodně nebyli hlupáci.“⁵⁵ Sokol tak poukazuje na fakt, že o nejpodstatnějších věcech nelze vypovídat jednoznačně. Dobře víme, že na rozdíl od biblického textu, vědecký výklad musí být jednoznačný. Biblickým textům však podle Sokola nejde o jednoznačnost, ale poselství, které se týkají života a člověka.⁵⁶

Skutečnost, že se lidi a jejich projevy různí, může být v každodenním praktickém životě, či v obecném smyslu problematické a může to také vést k rozporům a nepříjemnostem, ale pokud někomu záleží na svobodné společnosti nyní i v budoucím čase, je potřebné vědět, že odlišná stanoviska, lidi a menšinové skupiny, ke kterým daný člověk nenáleží a se kterými nesouhlasí, by měl nejen tolerovat, ale dokonce by si jich člověk měl vážit. Protože jsou to možná oni, kteří nás mohou zachránit i od něčeho horšího než nacismus a komunismus.⁵⁷

⁵⁴ Sokol, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filozofických pojmů*. (Praha: Vyšehrad, 2007), s. 260.

⁵⁵ Sokol, Jan. *Zůstat na zemi*. (Praha: Vyšehrad, 2008), s. 22.

⁵⁶ Tamtéž, s. 23.

⁵⁷ Tamtéž, s. 260.

3 Jan Sokol a křesťanství

V první části práce jsme se pokusili porozumět Sokolovým výhledům v obecnější šíři náboženské problematiky. Nyní v rámci určité analogie k otázce v první části práce po obecnějším výměru náboženství se pokusíme zúžit perspektivu a vymezit místo, které zaujímá právě křesťanství a položíme si otázku jinou, ne však zásadně odlišnou. Nahlédneme i netradiční téma, které, dovoluujeme si tvrdit, zajímá mnoho lidí, ale zřídka se stalo předmětem akademického bádání

Kdo je křesťan? Je to snad člověk splňující přísná mravní kritéria? Nikoliv. Pro Sokola je křesťanské náboženství nepodmíněně otevřeno pro každého. V důsledku křesťanství poté změny v životě přichází postupně. Nicméně křesťanství něco požaduje, což Sokol hodnotí kladně, protože křesťan není křesťanem pro sebe, nýbrž pro Boha a druhé. Křesťanství není jen vnitřní prožívání, ale požaduje, aby se to vnitřní projevilo v životě a jednání a v tomto nároku jsou si lidé rovni.⁵⁸

V předchozích statích práce jsme se snažili mj. porozumět roli náboženství či křesťanství v teoretickém i každodenním praktickém moderním životě. Nejen v odborném diskurzu je nezřídka diskutovaným aplikovaným tématem ateismus, pokles role náboženství, sekularizace či období post-sekulární. Lidé se také mohou setkávat s novými náboženskými hnutími a vedle tradičního křesťanství si na „trhu poptávky a nabídky“ více méně úspěšně nebo neúspěšně razí cestu nejrozmanitější „exotické“ duchovní světonázory.

Podle Sokola nežijeme v ateistické době. A dokonce je to možná i naopak. Lidé hledají všechny možné duchovní směry, jezdí do Tibetu

⁵⁸ Sokol, Jan. Zůstat na zemi. (Praha: Vyšehrad, 2018), s.172.

a hledají ašrámy, protože se snaží dostat se z nudy, zoufalých beznadějných situací a vymanit se z koloběhu života.

Tyto lidi Sokol vystihuje Ježíšovými slovy – jsou „jako ovce bez pastýře“. Problém vidí v nedostatečném vyjádření křesťanského poselství a nutnost lepší vlastní sebereflexe křesťanství. Nietzsche, kritik křesťanství, se svým osobitým vyjadřováním provokativně vymezoval: „Abych mohl uvěřit ve Vykupitele, museli by vykoupení vykoupěněji žít“. Sokol poznamenává, že by tuto větu měli křesťané slyšet.⁵⁹

Každá doba v dějinách má zajisté svá úskalí a ani ta současná není výjimkou, protože jsou zde vysoké nároky na pracovitost, kompetenci a výkon. I přes nesporné vědecké úsilí a pokrok, můžeme být vrženi do životních situací, které mají moc nám odejmout nástroj racionality. Jak můžeme tyto jevy reflektovat? A jak si křesťan může pomoci?

V publikaci *Rozhovory nad Bibli* byl Sokol tázán na otázku křesťanské spásy a vyjádřil se také k motivu, který ke křesťanství náleží – k zázraku. Spasení, toto komplexní téma náboženské teorie, Sokol jednoduše shrnuje do povzbuzení „Nezoufej si!“. A dodává, že si lidé v dnešní nezoufají např. ze strachu ze smrti, ale proto, že si sami sobě připadají zbyteční a nepotřební. A je to právě křesťanská zvěst, která dává smysl i tomuto světu a nemá se soustředit výhradně na příslib života po smrti.⁶⁰ Nyní můžeme vzpomenout i na argument z pasáže o Pascalovi, kde Sokol kritizoval příliš úzký pohled, přílišné soustředění na mystické poznání, popírání světa a srovnal ho se svým rozuměním náboženskému jevu, jako odpovědí na dar existence, vděk za život a dluh vůči Bohu.

Sokol uvádí, že v dnešní době se ovšem křesťanství jaksí vyprazdňuje a řada lidí není schopná vlastní reflexe. Pak člověk těžko může zpytovat svědomí, pokud nevěří, že mu může být odpuštěno. Podmínka pro to, aby se

⁵⁹ Sokol, Jan. *Zůstat na zemi*. (Praha: Vyšehrad, 2018), s. 173.

⁶⁰ Tamtéž, s. 172.

člověk mohl podívat sám na sebe, je naděje, že mu může být odpuštěno. Navazuje na to zajímavým výrokem, a to: „Pokud si lidé myslí, že hlavně musí zatloukat a když se k něčemu přiznají, je s nimi konec, tak co jiného mohou očekávat“.⁶¹

Sokol zde elegantně navázal na křesťanské učení o Božím milosrdenství a odpuštění hříchů. Jeho následný výrok o tom, že lidé často cítí nutnost skrývat své chyby, poukazuje na důsledky společnosti, která nepřistupuje k sobě i druhým s milosrdenstvím a pochopením. Implicitně tímto apeluje na hodnoty, které křesťanství propaguje, jako je láska, odpuštění a společenství.

3.1 Biblický výklad lidské existence

Sokol se nikdy nepasoval do role profesionálního biblisty, ovšem spíše zainteresovaného a poučeného čtenáře Písma na straně jedné a antropologa a filozofa na straně druhé. Ačkoli ve svých výkladech zůstává realistický, je sympatické, že otevřeně projevuje své křesťanské přesvědčení, které ho provází při přístupu k biblickým textům.

Sokol předně poukazuje na to, že dnešní člověk potřebuje hlubší uvědomění si biblického kontextu, aby mohl Bibli číst s porozuměním. Přestože biblická východiska a texty nejsou Evropanům cizí, jelikož formovaly naši kulturu, tradice, jazyk a myšlení, ale i tak je důležité přistupovat k nim s vhodným způsobem čtení.

Zdůrazňuje také, že přístup k Bibli by neměl být založen pouze na dnešních vědeckých a objektivistických metodách, ale je třeba brát v úvahu rozdílné kulturní a historické kontexty. Ve vztahu k textům knihy Genesis je důležité si uvědomit, že lidé tehdejší doby měli zcela jiné zájmy a potřeby než my dnes.

⁶¹ Hanyš, Milan. *Náboženství, etika a život: nástin filosofie Jana Sokola*. 2021.

Velmi elegantně a jednoduše interpretuje např. biblické téma smlouvy s Hospodinem, kterou vysvětluje jako ne pouze dávnou událost, ovšem též jako „příslib do všech časů a možnost žít beze strachu z temných sil i smrti, ve světě, který není jen nepřátelský a hrozivý, nýbrž má i svoji příznivou a srozumitelnou stránku ve velké naději Starého zákona, kterou tak zvláštním způsobem naplní Nová smlouva Ježíše Krista“.⁶²

Právě vztah Ježíš Krista a křesťana byl jedním z hlavních témat Sokolových úvah. Sokol objasňuje křest a proměnu křtěnce jako smrt starého člověka a zrození nového, čistého, ovšem zdůrazňuje, že odpuštění dluhů neznamena zbavení povinnosti odpovědného jednání v přítomnosti, ale naopak umožňuje zaměřit se na ni.⁶³

Sokolovi precizně vyvažuje nemožnost objektivního výkladu a potřebou sdělit svůj vlastní postoj křesťana, aniž by byl jeho postoj tendenční. Jeho myšlenky nabízejí ucelený pohled na biblický kontext a pomáhají čtenářům lépe pochopit hlubší významy a souvislosti jejích textů.⁶⁴

3.2 Výzva evangelia

Často se setkáváme s nejrůznějšími biblickými texty, zejména evangeliem, jakožto zdrojem inspirace a zamyšlení. Sokol se v knize *Odvaha ke svobodě* zabývá otázkou, zda je evangelium skutečně určeno pro všechny lidi bez rozdílu. Uvádí, že lze uvažovat o evangeliu jakožto prostředku pomoci člověku překonat existenciální strach a zoufalství, ovšem vyžaduje to jisté úsilí.

Zde se nabízí myšlenka o tradičním pojetí Boží milosti, která by mohla být klíčem k uvolnění z těchto strachů. Sokol zmiňuje, že prvním krokem by bylo naučit se vnímat běžné, každodenní zázraky, od pampelišky na ulici až

⁶² Sokol, Jan. *Člověk a svět očima bible*. (Praha: Ježek, 1993).

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

po novorozené dítě. Druhým krokem pak osvobodit se od moderního omylu, že každý člověk je svým vlastním bohem. Ačkoliv to může být považováno za osvobození, ve skutečnosti jde o značnou iluzornost.⁶⁵

Sokolova úvaha zde naznačuje, že člověk není bohem, a tuto představu nemůže ve zdraví přežít. Místo toho je nutné si uvědomit, že je člověk ve službě a nenes zodpovědnost za vše. Jestliže začne mít problémy sám se sebou, měl by se „zmenšit“, podobně jako Chestertonův trpaslík. A teprve v této zmenšené podobě začne člověk vidět skutečné problémy, kterým by snad mohl čelit a něco s nimi udělat.⁶⁶

V křesťanské filozofii, zejména ve středověku, byla pokora považována za ctnost, která pomáhala člověku udržet správný poměr mezi sebou a Bohem. Pokorou člověk uznává svou závislost na Bohu a své omezené schopnosti pochopit nekonečnou moudrost Boží, čímž bych právě s pokorou rád zakončil Sokolův vhled.

3.3 Koncept víry

Jedním z hlavních motivů filozofie 20. století je pochopení „smrtnosti jako otevřenosti“. Během bolestivého putování stoletím plným extrémů dospěla filozofie k tomu, že se smysl naší existence (který se různí od našich cílů, bez ohledu na jejich velikost) může projevit pouze tehdy, pokud uznáme konečnost našeho života.⁶⁷

Dovolujeme si konstatovat, že tato filozofická úvaha nám nabízí hlubší vhled do způsobu, jakým můžeme směřovat k autentickému životu plného smyslu. Místo toho, abychom se nechali omezovat naivní vírou nebo se pokoušeli potlačit naše pochybnosti, bychom měli hledat rovnováhu mezi

⁶⁵ Sokol, Jan; Beránek, Josef. *Odvaha ke svobodě*. (Praha: Vyšehrad, 2021), s. 286.

⁶⁶ Tamtéž, s. 287.

⁶⁷ Hanyš, Milan. *Náboženství, etika a život: nástin filosofie Jana Sokola*. 2021.

vírou a pochybnostmi, která nám umožní plně prozkoumat naše vlastní bytí a nalézt smysl.

Nástrojem filozofie je ovšem kritičnost, neustálá precizace stanovisek a zásadní role rozumu, která může pro náboženskou víru znamenat velkou výzvu.

Věřící by se tedy neměl spokojit s jednoduchým „skokem“ do víry,⁶⁸ který by zamaskoval jeho pochybnosti. Sokol poukazuje právě na naivitu ve vztahu k víře. V kontextu víry může naivita vést k povrchnímu náboženskému přesvědčení, které ignoruje nebo potlačuje pochybnosti a otázky lidí. Totiž být upřímným katolíkem v době, kdy nás sužují radikální pochybnosti, znamená nepřipustit, aby víra zvítězila nad pochybnostmi snadno nebo povrchně.⁶⁹ Sokol, obdobně jako Masaryk, apeloval na důležitost upřednostnění autentické víry před naivní „věřivostí“.⁷⁰

3.3.1 Vyznání víry

Vyznání víry představuje základní rámec, který definuje křesťanskou identitu. Lze jej chápat jako starokřesťanskou modlitbu, jež stručně a srozumitelně shrnuje podstatu křesťanského přesvědčení.

Význam a povaha vyznání víry spočívají v přijetí Kristova učení a sdílení jeho odkazu v rámci církve. Zároveň je třeba si uvědomit, že se jedná nejen o slovní prohlášení, ale také o aktivní uskutečňování Boží vůle. Tento přístup k víře vyžaduje, aby se člověk nejen slovy, ale také činy hlásil k učení.⁷¹

Můžeme poukázat, že tento koncept může být považován za jeden z nejsvobodnějších a nejuniverzálnějších způsobů, jakým se náboženská komunita může utvářet a udržovat. Vyznání víry nepreferuje žádný konkrétní

⁶⁸ Coreth, Emerich, Peter Ehlen a Josef Schmidt. *Filosofie 19. století*. Přeložil David Mík. (Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003), s. 114.

⁶⁹ Hanyš, Milan. *Náboženství, etika a život: nástin filosofie Jana Sokola*. 2021.

⁷⁰ Sokol, Jan. „Může se křesťan věnovat filosofii? Aneb Stvoření a lidská práva.“ in Karel Skalický et al., 2005. s. 107–113.

⁷¹ Sokol, Jan. *Člověk a náboženství*. Praha: Portál 2004, kap. 20 a 21.

původ, rasu, jazyk nebo společenské postavení, což umožňuje vytvoření inkluzivního náboženského společenství.

Sokol poukazuje na to, že, stručné verze vyznání víry se objevují již v Novém zákoně a úzce souvisí s křtem jako svátostí vstupu do církve. V současnosti existují dva hlavní texty vyznání víry – Apoštolské vyznání a Nicejsko-cařihradské vyznání, která pocházejí z různých historických období a mají odlišné důrazy.⁷²

Vnímejte tedy „sokolovské“ chápání víry jako základní rámec, který poskytuje pevný fundament pro křesťanské přesvědčení, zároveň umožňuje člověku účastnit se aktivního hledání smyslu a naplnění Boží vůle. To vede k hlubšímu pochopení křesťanské víry a posiluje vědomí jednoty v rámci náboženského společenství.

3.3.2 Víra v Boha

Ačkoliv bylo již obecně o křesťanské víře pojednáno, než se dostaneme k víře v Boha, musíme uvedme ještě myšlenku, kterou na ni navážeme. Sokol uvádí, že víra přesahuje pouhý světový názor, přesvědčení či výklad světa, avšak zároveň není pouhým odvážným „skokem do tmy“, jak si někteří romantici představovali. Více než to, je to naděje a pevná důvěra ve skrytou pravdu, která se opírá o události a zkušenosti, které se již odehrály.⁷³

Křesťan podle Sokola nemá uctívat žádnou jinou bytost nebo sílu, pouze Bohu vděčí za úctu a poslušnost, zatímco vůči ostatním „mocnostem“ a silám světa i společnosti zaujímá postoj svobodného jednání.⁷⁴ To ovšem jistě neznamená, že by je měl ignorovat nebo popírat, ale spíše že tyto síly nad ním nemají absolutní moc.

⁷² Sokol, Jan. *Člověk a náboženství*. Praha: Portál 2004, kap. 20 a 21.

⁷³ Hanyš, Milan. *Náboženství, etika a život: nástin filosofie Jana Sokola*. 2021.

⁷⁴ Tamtéž.

Jediný Bůh je nejen suverénním vládcem všeho, ale také „otcem“ všech lidí, který se o nás stará a pečuje o nás, pokud to naše svoboda dovoluje. Bůh vládne „nebi a zemi“ jako jejich stvořitel, a to bez jakéhokoli omezení či podmínek. Jeho všemohoucnost spočívá v neomezenosti, nikoli v tom, že by nesl odpovědnost za veškeré zlo spáchané lidmi ve stvoření.⁷⁵

V návaznosti na pojednání o „páchaném zlu“ je třeba zmínit banální až iluzorní řečnickou, dnes již značně konzervativní a oťrelou, otázku lidí, kteří zřejmě příliš nehoví této problematice, a to „Když existuje Bůh, proč je na světě tolik zla?“

Sokol na tuto otázku na základě biblických veršů odpovídá velmi elegantně, zdálo by se až diplomaticky: „Naopak, všechno, co bylo stvořeno, bylo „velmi dobré“ a zlo a smrt vstoupily do světa až s lidskou neposlušností“.

V tomto kontextu se křesťanská víra a filozofie spojují, aby prozkoumaly podstatu Božího stvoření a jeho vztah k lidskému životu. Tímto způsobem se snaží překlenout propast mezi vírou a rozumem a přijmout obojí jako důležité součásti autentického náboženského hledání smyslu a pravdy.

Zásadní charakteristika Boží všemohoucnosti spočívá v tom, že své stvoření obdařuje značnou mírou svobody a moci. Bohem udělené schopnosti rostlinám umožňují růst a množit se, zatímco živočichům slouží jako zdroj potravy. Vytvořený svět tak nevystupuje jako nemilosrdný boj o přežití nebo chaos, nýbrž jako harmonicky uspořádaná kompozice, kde všechno má své určené místo, ale současně i svoji úlohu a volnost.

Zvláště člověk není Bohem řízen jako loutka na nitkách, ale je mu svěřen celý svět, aby jej naplnil a „obdělával a střežil“. Právě jako svobodná bytost schopná uvažovat, tvořit a nést zodpovědnost, je člověk „obrazem Božím“, protože se podílí na jeho moci.

⁷⁵ Hanyš, Milan. *Náboženství, etika a život: nástin filosofie Jana Sokola*. 2021.

Tento stav nám připomíná, že filozofické a náboženské úvahy o lidské svobodě a Boží všemohoucnosti vytvářejí prostor pro hlubší pochopení naší povahy a našeho místa ve stvoření. Jak se člověk vyrovnává se svou svobodou a zodpovědností, odráží se v jeho schopnosti rozvíjet smysluplné vztahy s ostatními a se světem jako celkem. Tato úvaha nás nutí zamyslet se nad tím, jak můžeme žít v souladu s Boží vůlí a jak můžeme svou svobodu použít ke společnému dobru.

3.3.3 Ateismus

S evoluční perspektivou je více či méně implicitně spojováno i téma ateismu či bezvěrectví. V současné době je tato problematika velmi pádným předmětem diskuse, a proto bychom se chtěli dotknout i tohoto tématu. V rámci vymezení způsobů bezvěrectví, Sokol rozpoznává prakticky orientované ateisty, kteří se jednoduše o otázky náboženského charakteru nezajímají, resp. ani nemusí zajímat. A to z důvodu jistého životního komfortu, který nevyžaduje konfrontaci se závažnými existenčními otázkami. Velmi přísný na lidi tohoto životního stylu byl Fridrich Nietzsche, který se vyjádřil, že těmto lidem jde jen o jejich „dobré trávení“.⁷⁶

Je tu však ještě jiný typ lidí, který se zcela nevyhýbá či nepopírá skutečnost, která je tzv. „nad námi“. Sokol se o těchto lidech vyjadřuje jako o pracovitých a poctivých a neupírá jim uznání a respekt. Námi interpretováno, na základě Sokola si tito lidé vytváří vlastní, soukromé soustavy náboženského charakteru, které mohou člověka jednosměrně psychologicky podpořit, ale nemohou být v Sokolove duchu předmětem vděčnosti a vyjádřením obavy o život. Další stupeň může představovat agnosticismus, který lze interpretovat jako jakousi rezignaci na možnost výpovědi v náboženských otázkách.

⁷⁶ Sokol, J. *Dluh života*. (Praha: FHS UK, 2016), 522–523.

Nicméně nic z výše zmíněného ještě nepředstavuje ateismus v plném a přísném slova smyslu. Ten pravý a v jistém smyslu bojovný a-teismus paradoxně podle Sokola vychází z náboženského pozadí. V rámci kontextu si připomeneme „Hejdánkův“ ateismus, který vycházel z náboženských motivů, ale odlišným způsobem. Jednoduše řečeno a shrnuto – Hejdánek spatřoval kořeny pokroku a orientace na budoucnost právě v hebrejském a křesťanském nebojácném směřování do předu v naději. V duchu Ježíšova programu pak vyzdvihнул důstojnost člověka nad náboženské úkony v ohraničeném prostředí kostelů a vnesl požadavek na opuštění metafyzického pojmu bůh ve prospěch postupu moderní sekularizace a čínorodé lidské práce.^{77 78}

Sokolovo vystižení ateismu je však – neutrálně řečeno – více psychologické, než je tomu u Hejdánka. Základní predispozici pravého lidského ateismu spatřuje v negativní zkušenosti člověka, kterou obrátí vůči Bohu. „Ateismus je možný jen proti nějakému náboženství, dokonce možná jen proti náboženství víry a naděje“. Ačkoliv může být ateismus podpořen vědeckými a filozofickými argumenty, či dokonce zkušenostmi války a holokaustu, nikdy podle Sokola neexistuje bez přítomnosti lidského zklamání a hořkosti.^{79 80}

Interpret by v Sokolově pojetí ateismu mohl vyzorovat i jistou polemiku s existencialistickým ateismem. Víme totiž, že existencialismus vznikl právě mj. i jako filozofická reflexe dramatických a traumatizujících událostí druhé světové války.

⁷⁷ Sokol, J. *Dluh života*. (Praha: FHS UK, 2016), 522–523.

⁷⁸ Hejdánek, L. *Filozofie a víra*. (Praha: Oikoymenh, 1999).

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Sokol, J. *Dluh života*. (Praha: FHS UK, 2016), 522–523.

4 Problematika zázraků

Křesťanské Písmo nás zpravuje o neuvěřitelných příbězích o uzdravení a nejrůznějších zázracích, které narušují přírodní kauzalitu. Osvícenský racionalismus se přirozeně postavil k zázrakům kriticky, tedy i k těm, které popisuje Nový zákon. Gradací skepse vůči tomuto jevu znamenala reflexe Davida Humea v jeho práci s názvem *Zkoumání o lidském rozumu*.⁸¹ Podle Sokola se dnes již nestává, aby ochrnutý začal chodit⁸², a tak pravděpodobně společně s Humem a jeho „prvoplánovým“ pojetím mirakula tento jev nepokládá za pravděpodobný. Jako jednu z možných příčin víry v zázraky uvádí Hume, našimi slovy interpretováno, přirozenou lidskou „senzacechtivost.“

Ze Sokolovy křesťanské perspektivy však není zázrak jen předmětem víry a mytického způsobu myšlení. Dokonce se s Božími zázraky podle Sokola můžeme setkat denně např. když ráno vychází Slunce, nebo při narození dítěte. Nikdo, dokonce ani rodiče sami, nemůže zařídit, aby vznikl nový člověk, přestože to vždy jisté úsilí stojí, především maminku. Kdyby to dítě měli sami stvořit, nepodařilo by se jim to, ani kdyby byli laureáty Nobelových cen. A přitom se zdravé dítě narodí obyčejným lidem i přesto, že nemají sebemenší ponětí o lidské anatomii, či fyziologii.⁸³ Tyto přirozené jevy lze nejen chápat jako důkaz Boží existence, ale především to koresponduje se „sokolovským“ výrazem vděčnosti za dar života, který není zásluhou samotného člověka, a starosti.⁸⁴

Na začátku práce nám Zdeněk Pinc veselým způsobem vystihl Sokolův dluh. Nyní, v závěru jsme se dostali i k problematice zázraků, kterou není

⁸¹ Hume, David. *Zkoumání o lidském rozumu*. (Praha: Svoboda, 1996)

⁸² Tamtéž, s. 165-167.

⁸³ Sokol, Jan. *Zůstat na zemi*. (Praha: Vyšehrad, 2008), s. 171.

⁸⁴ Heiddeger, Martin. *Bytí a čas*. (Praha: Oikoymenth: 2002).

lehké filozofickou reflexí plně a apriorně uchopit. A tak využijeme metodu aposteriorní, a to opět důvěryhodnou výpověď Zdeňka Pince:

„Žilo by se mi lépe ve světě, v němž by Jan Sokol byl prohlášen za svatého, zasloužil by si to. S požadovanými zázraky by to při troše dobré vůle neměl být problém. Sokol je přímo přitahoval. Níže píši o jednom takovém, o založení Institutu základu vzdělanosti UK, z něhož posléze vyrostla Fakulta humanitních studií UK. Mnohé z těchto, dnes skoro neuvěřitelných skutků lze snad vyložit jako souběh náhod. Jednu epizodu, kterou zmíním již zde v předstihu, takto vysvětlit nedovedu.

Představte si kulisy té události: Takřka zázrakem jsme dostali budovu od ČSAV, 4. a 5. patro domu na Legerově třídě, v prostorách někdejší kliniky pro popáleniny, včetně místnosti, kde zemřel Jan Palach. Pro nepražské dodávám, že jde o dálniční výpadovku z města kousek za Národním muzeem. Lepší místo pro školu si nedovedu představit, okna nebylo možné otevřít ze dvou důvodů: Jednak by je už nikdo asi nezavřel a vypadla by dolů na veľefrekventovanou vozovku, jednak by se vevalilo do poslucháren tolik škodlivin, že by se v místnostech dost těžko dýchalo. Větralo se tedy přes chodbu z menších místností, které měly okna do dvora. K dovršení všeho měly rozhodnout o hygienické způsobilosti objektu pro školní provoz pracovnice hygienické stanice, která sídlila v prvním patře téže budovy. Ty nejen znaly podmínky z autopsie, ale navíc věděly, že vydají-li nám povolení, do baráku vniknou stovky studentů, kteří budou využívat jediný výtah a jediné schodiště.

Když nastal den kolaudace, byl to pro mne den takřka soudný, věděl jsem, že to nemohou schválit ani náhodou. Ale Sokol, tehdy můj zástupce, byl veselý a vzal celou proceduru do vlastních rukou a já jenom zíral. On snad ty dámy, dej jim pánbů věčnou slávu, fixíroval. Všechno šlo jak po másle, vyskytla se jediná námitka, zda bychom nezávážili, vzhledem k obtížím s větráním, pračky vzduchu. Sokol kontroval: Koupíme pračky vzduchu do

každé posluchárny dvě. (Koupili jsme, dostali jsme právě z Vídně cenu Hannah Arendtové, nebylo to levné, ale bylo to úplně zbytečné. Pokud pračky praly, dělalo to takový rámus, že nebylo rozumět ani slovu, když jsme se po létech stěhovali do Jinonic, byly jako nové.) Pořád jsem ještě nevěřil, ale snad nám to povolí alespoň podmíněně. Povolily, bez podmínek. Prostě zázrak.“⁸⁵

⁸⁵ Pinc, Z. Křesťanská revue. (Praha: Oikoymenh, 2021)

Závěr

Problematika náboženství z perspektivy prof. Jana Sokola je komplexním tématem už právě jen pro neobyčejně široký a odborný rozhled, který tento český filozof měl. Usilovali jsme o prezentaci, usoustavnění a kritické zhodnocení jeho stanovisek, které vůči náboženským jevům zaujímal.

Do tématu jsme byli uvedeni Sokolovým přítelem Zdeňkem Pincem, který osobitým způsobem pojednal o konceptu „dluhu života“.

Nejdříve byly zpracovány východiska a koncepce, které se týkají širšího rámce náboženství. Usilovali jsme o vystižení Sokolova tíhnutí k holistickým a obecnějším východiskům, pojednali jsme o jeho inspiraci fenomenologií a také jsme chtěli poukázat na jeho křesťanské ukotvení a perspektivy, jež byly modernímu světu, vědě a člověku otevřeny. Sokol neobyčejným, citlivým a vstřícným způsobem spojoval filozofické paradigma s autentickým náboženským citem a precizním vědeckým argumentem v úsilí o vyzdvižení jednoty lidské zkušenosti a vymezení se vůči takovým společenským ovzduším, které potírají svobodu a rozmanitost projevů člověka.

Druhá část práce je poněkud zabarvenější, pojednává o místě křesťana ve světě, o úskalích lidského života a Sokolova požadavku na sebereflexi křesťanské obce a nutnosti evangelia čelit soudobým problémům. Závěrečná kapitola zahrnuje nástin problematiky zázraků, nejen v tradičním – křesťanském slova smyslu – ale především jsme chtěli poukázat na Sokolovu upřímnou reflexi jevů, které ve zdánlivě intuitivních zkušenostech člověka vidí důkaz Boží existence a nesamozřejmosti bytí, jež koresponduje s myšlenkou dluhu života. V návaznosti na úvodní stať nám „aposteriorní“ filozofickou metodou Zdeněk Pinc završil pojednání o zázraku.

Upřímně musím říct, že mě tento úkol bavil, ale zároveň představoval velkou výzvu, kterou se mi v plné šíři nepodařilo vysledovat. Nadále bych

však tuto práci chtěl precizovat a rozšiřovat, zejména po kontextuální stránce.

Použité zdroje

Coreth, E., Ehlen, P. & Schmidt, J. (2003). *Filosofie 19. století*. Přeložil David Mik. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.

Vhled. *Stvoření chápat jako dar*. Aneb Z vědomí dluhu plynoucí vděčnost. 2016.

Hanyš, M. *Náboženství, etika a život: nástin filosofie Jana Sokola*. 2021. Citováno 20. 3. 2023. Dostupné z: https://www.academia.edu/48914619/N%C3%A1bo%C5%BEnstv%C3%AD_etika_a_%C5%BEivot_n%C3%A1stin_filosofie_Jana_Sokola_Religion_Ethics_and_Life_An_Outline_of_Jan_Sokols_Philosophy_

Gehlen, A. (1972). *Duch ve světě techniky*. Přeložil M. Žilina. Praha: Svoboda.

Heiddeger, M. (2002) *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh, 2002.

Hejdánek, L. (1999). *Filozofie a víra*. Praha: Oikoymenh.

Heller, J., Mrázek M. (2004). *Nástin religionistiky*. Praha: Kalich, 2004.

Hume, D. (1996). *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda.

Husserl, E. (1968). *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda, 1968.

Proglas. *Komentář Jana Sokola: O jednotě a rozmanitosti*. 2019. Citováno 5. 3. 2023. Dostupné z: <https://zpravy.proglas.cz/komentar-tydne/komentar-jana-sokola-o-jednote-a-rozmanitosti/>.

Pinc, Z. (2021). *Křesťanská revue*. Praha: Oikoymenh, 2021, (2). [cit. 30.3.2023]

Dostupné z: doi:<http://www.krestanskarevue.cz/...tml>

<http://www.krestanskarevue.cz/Zdenek-Pinc-Na-stara-kolena-fotografoval-zazraky.htm>

- Sokol, J., Beránek, J. (2021). *Odvaha ke svobodě*. Praha: Vyšehrad, 2021.
- Sokol, J. (2004). *Člověk a náboženství*. Praha: Portál, 2004.
- Sokol, J. (2014). *Čtení z bible*. Praha: Česká biblická společnost.
- Sokol, J. (2015). *Moc, peníze a právo*. Praha: Vyšehrad.
- Sokol, J. (2016). *Dluh života*. Praha: FHS UK, 2016.
- Sokol, J. (2005). „*Může se křesťan věnovat Filosofii? Aneb Stvoření a lidská práva.*“
Pp. 107–113 in Karel Skalický et al. (eds.): *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Sokol, J. (1993). *Člověk a svět očima bible*. Praha: Ježek, 1993
- Sokol, J. (2018). *Zůstat na zemi*. Praha: Vyšehrad.
- Sokol, J. (2007). *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad.
- Sokol, J. (2002). *Filosofická antropologie*. Praha: Portál.

